

## CSEHSZLOVÁKIA A DEPRESSZIÓ JEGYÉBEN

Irta: KOVACS KAROLY (Pozsony)

Az éppen elmúlt 1934. esztendő Csehszlovákia gazdasági helyzetében alig jelentett számottevő változást. A gazdasági válság mélypontját ugyan átmenetileg a cseh kapitalizmus is maga mögött hagyta. A múlt év tavaszán és nyarán a gazdasági élet egyes területei depressziós tüneteket mutattak fel. Ez a könnyebbülés azonban nem egy új konjunktúra előjele, hanem csupán egyes iparágak átmeneti és felszínes megélénkülése volt. Az őszi hónapok az egész vonalon újabb visszaesést hoztak, amely a depressziót a múlt télénél is mélyebb válság színvonalára vetheti vissza. Ha a sajtó hangulatkeltő hurrázurnalisztáitól a gazdasági élet vezetőinek gondterhelt kijelentései felé fordulunk, ugyanezzel a tény-megállapítással találkozunk. Így pl. a brüni kereskedelmi és iparkamara közgyűlésén, dec. 3-án Petr elnök kijelentette, hogy „továbbra is a válságban vagyunk, amelyben a viszonyoknak egy bizonyos konszolidációja következett be, jóllehet nagyon alacsony színvonalon.“ Ezeket a józan hangokat azonban nagyon sokan szívesen engedik el a füllük mellett. Különösen az év utolsó hónapjaiban az értékpapírok árfolyama rohamosan emelkedik. Legelől járnak természetesen a hadiüzemek. A Skoda, az augsigi vegyigyárak. De ugrásszerűen emelkedtek az állampapírok, a szén-részvények, a Zivno-konzern cukorérdekeltségeinek részvényei stb. is. Maga Trapl pénzügyminiszter volt kénytelen, a szenátus plénumában tartott beszédében (december 4-én) óvatosságot ajánlani. Rámutatott arra, hogy „az egyes termelési ágak helyzetének szerény javulása“ nem indokolja ezt az emelkedést.

Valóban. A csehszlovákiai depresszió a válság legmélyebb pontjából csak jelentéktelen kiemelkedési felületet mutat, amely nagy kilengésekkel minduntalan a már elért legalacsonyabb színvonalra esik vissza. Az éppen lezárult év „szerény“ eredményei nem alkalmasak arra, hogy vermes reményeket fűzzenek további sorsához azok, akik minden reményt egy új konjunktúra újjászülő hatásába helyezik.

Az egyes iparágak helyzetét vizsgálva mindenekelőtt azt a szembe-tűnő tényt kell leszögeznünk, hogy határozott javulást csak a közvetlenül vagy közvetve háborús szükségleteket kielégítő iparágak mutatnak fel. Legelső sorban a vas- és az acélipar. 1934 első 9 hónapjában a nyersvas termelés 21 százalékkal, a nyersacél pedig 28 százalékkal volt magasabb az előző év termelésénél. Számokban kifejezve 453.159 tonna nyersvas helyett 533.494 tonnát; 574.184 tonna nyersacél helyett pedig 736.020 tonnát olvasztottak az év első 9 hónapjában. De még ezek az iparágak sem mutatnak egyenletesen felfelémenő tendenciát. Ellenkezőleg a juniusi megtorpanást egyik iparág sem hozta be. Míg májusban a nyersvastermelés 57.197 tonnát tett ki, addig júniusban 54.548, júliusban 51.719, augusztusban 36.142, szeptemberben 54.749 tonnát. Nyersacélból májusban 99.375, júniusban 98.148, júliusban 83.886, augusztusban 92.864, szeptemberben pedig már csak 81.115 tonnát olvasztottak. Rövid felélénkülésről és ismételt tartós hanyatlásról van tehát szó, amely október—november folyamán tovább folytatódott.

A többi iparágakban a helyzet még kevésbé mondható rózsásnak. A kőszéntermelés csupán 1 százalékkal, a barnaszéné 1.02 százalékkal mutat fel magasabb eredményeket, mint a megelőző évben. Ezzel szemben továbbra is katasztrófális a textil-, üveg-, építő- stb. ipar helyzete. A textilipar 150.000 szövőszéke közül mindössze 50.000 dolgozik, de ezek is csak kapacitásuk 46 százalékával. Az építkezések csaknem teljesen

szünetelnek. Míg 1928-ban közel 11.000 házat építettek, 1934-ben csak mintegy 2000-et. Ez 82 százalékos csökkenésnek felel meg, ami tizezrekre menő munkanélkülit jelent. Az Egyesült Államokban az építőipar foglalkoztatásából a gazdaság helyzet további alakulására szoktak levonni következtetéseket. Ha Csehszlovákiában ugyanezt a módszert alkalmazuk, akkor ugyancsak kevés kilátás van arra, hogy a most kezdődő év a depressziónak akár a legfelületesebb konjunkturába átcsapását hozza meg.

Pár hónapig tartó hanyatlás után a munkanélküliség is újabb emelkedésnek indult. Októberben már kereken 600.000 volt a kimutatott munkanélküliek száma, november 30-án pedig 672.179, csak 18.899 fővel kevesebb, mint 1933 megfelelő hónapjában. Októberről novemberre az emelkedés 12 százalékot tett ki, míg 1933-ban csak 9.7 százalékot. A nemzeti-ségi vidékeken az emelkedés egyenesen ugrásszerű. Míg Morvaországban és Sziléziában 6.7 százalékkal nőtt meg a munkanélküliek száma, Csehországban pedig 12.6 százalékkal, addig Szlovéniaén 24.8 százalékkal, Kárpátalján pedig 33.1 százalékkal. Emellett köztudomású, hogy a Népjeléti Minisztérium statisztikája nem fedi a tényleges helyzetet. Ennek a kimutatásai szerint ugyanis pl. szeptemberben 48.937 munkanélkülivel kevesebb volt, mint 1933 szeptemberében. Ugyanakkor a Központi Társadalombiztosító adatai szerint a bejelentett foglalkoztatott munkások száma 66.090 fővel volt alacsonyabb. Ilyképpen 115.027 munkás egyszerűen eltűnt a statisztikai kimutatásokból. Az ellentmondás megoldása kézenfekvő, ha a Társadalombiztosító adatait fogadjuk el megbízhatóbbnak és a hiányt arra vezetjük vissza, hogy mintegy 100 ezer munkanélkülit töröltek a nyilvántartásból. A szám természetesen még ezzel a helyesbítéssel sem reális. Hiányoznak belőle azok a százazrek (csaknem félmillió), akik az ipari munka mellett falvakon élnek és fél vagy egy holdas parcelláscskájuk révén „birtokosoknak“ számítanak. Hiányzik belőle az egész fiatal generáció, amely még nem tudott a termelési folyamatba bekapcsolódni és így a statisztikák számára még nem létezik.

A külkereskedelem sem mutat fel olyan javulást, hogy abból a depressziónak konjunkturába átmenésére lehetne következtetni. Ha az összeforgalom szeptemberről októberre 1255 millió cseh koronáról 1313 millióra javult is fel, a Csehszlovákia számára döntő fontosságú ipartermékek exportja 44.5 milliós csökkenést mutat. Egybevág ezekkel az adatokkal az államvasutak forgalmi kimutatása is. Az összbevétel 1934 első 9 hónapjában mindössze 2.24 százalékkal haladta meg az előző év megfelelő időszakának forgalmát. A szeptemberi bevétel azonban már 1.09 százalékkal alatta maradt.

Hanyatlóban vannak az állam bevételei is. Az év első hónapjának bevételei ugyan 1 százalékos gyarapodást mutatnak fel 1933-al szemben. Ezzel a teljesen jelentéktelen növekedéssel szemben azonban szeptemberben 299 millió volt a bevétel az augusztusi 307 milliós bevétel után, ami már 2 és fél százalékkal kevesebb. Semmi kilátás nincs arra, hogy a nemzeti jövedelem, amely 1929-ben 90 milliárdra volt becsülhető és 1930-ban 82.8, 1932-ben 66.3, 1933-ban pedig 47 milliárdra (dr. Hejda szerint 55.4 milliárdra) csökkent, számottevő emelkedést mutasson fel.

A munkabérek és a középrétegek jövedelmének alakulása a gazdasági élet részletes felélékülése ellenére továbbra is süllyedő irányt mutat. A Társadalombiztosító 1934 júniusi kimutatása szerint 2,030.229 munkás és alkalmazott volt bejelentve. Ezek 10.06 százaléka napi 6 cseh koronát, 32.69 százaléka 10 cs. k.-át vagy kevesebbet, 49.64 százaléka 14 cs. k.-át vagy kevesebbet, 62.93 százaléka 12 cs. k.-át vagy kevesebbet keresett. A munkásoknak fele eszerint heti 84 cs. k.-nál nem keresett

többet. Le kell szögeznünk, hogy ez még abban az esetben is alul lenne a létminimumon, ha a foglalkoztatás az egész esztendőre szólna. Pedig távolról sincs így. A munkások örülhetnek, ha az év 6—8 hónapján keresztül foglalkoztatást találnak.

Ez a magyarázata annak, hogy a megélhetési színvonal a depresszió ellenére is tovább rosszabbodott. Különböző fogyasztási szövetkezetek forgalma alapján készült becslés szerint a szegény lakosság vásárló ereje az 1929. évvel szemben 1933-ban 23.24 százalékkal, 1934-ben pedig 27.9 százalékkal volt alacsonyabb. Ha a tagok napi átlagos vásárlása 1929-ben 6.89 cs. k.-át tett ki, 1930-ban csak 6.64, 1931-ben 6.10, 1932-ben 5.87, 1933-ban 5.27, 1934-ben pedig csupán 4.97 cs. k.-át. Általában rosszabb minőségű élelmiszereket, műzsirokat, tejtermékek helyett burgonyát vásároltak. (Ceské Slovo, 1934. dec. 4. száma.)

A falusi lakosság nagy része ugyanebben a helyzetben van. Egyrészt egyenesen érinti az ipar válsága. Hiszen a mezőgazdák egyharmada ugyancsak ipari mellékkeresetre van utalva. Most, hogy ez a mellékkereset a válság következtében jórészt elmarad mintegy 700.000 törpebirtokos havi jövedelme 250 cs. k. körül mozog. Másrészt a mezőgazdasági válság sújtja, amelyen a depresszió és az Agrárpárt nyomására bevezetett gabonamonopólium sem változtatott lényegesen. Ha a föld hektáronkénti hozama meg is nőtt mintegy 12 százalékkal, ez nem javulást jelent, hanem az éhség színvonal stabilizálását. Ha hozzávesszük ehhez, hogy az állami hivatalnokok fizetését nem emelték, sőt Trapl pénzügyminiszter szavai szerint arra a közeljövőben számítani sem lehet, a kisiparosok és kiskereskedők meg a független értelmiségiek jövedelme pedig tovább hanyatlott, világossá lesz, hogy a depresszió nem nyújt kilátást új konjunkturára. Sokkal több joggal tételezhetjük fel azt, hogy rövidesen ismét a válság kimélyülésének engedi át a helyét. Nincs kizárva, hogy a téli leomlás után, amelyet esetleg szezónszerűnek is lehet mondani, a depressziós tünetek újra mutatkoznak majd. De semmi olyan új körülmény nem merült fel, amely a polgári közgazdák egy részének optimizmusát, vagy a tőzsde feltűnő bizakodását igazolhatná. Az pedig bizonyos, hogy ez a depresszió nem fog átcsapni konjunkturába, mint ahogy a fejlődés felfelé menő szakaszában történt. A széles néprétegek vásárlóképességének hallatlan lecsökkenése, az exportlehetőségek egyre leküzdhetetlenebb nehézségeivel párosulva, minden kezdeményezésnek és reménykedésnek szükségszerűen szárnyát szegi.

A depresszióknak egyedül a részvénytársaságok látták hasznát. Az osztalékok a most lezárt gazdasági évben tetemesen megnőttek. Így pl. a Zivno-konzern érdekszférájába tartozó cukorgyárak közül a Schöller cukorgyár nyeresége 3,968. 726 cs. k.-ról 5,405.142 cs. k.-ra emelkedett az 1933—34-es gazdasági évben. A Cseh Cukorgyáré 3,008.352 cs. k.-ról 3, 521.962 cs. k.-ra. Egyedüláll a Szmichovi Sörfőző r. t., amely 17.01 millió cs. k. tiszta nyereséget mutatott ki és 32.5 százalékos osztalékot fizet részvényeseinek.

Valamelyes okuk így legalább egyeseknek valóban van az optimizmusra. Több jel azonban emellett szól, hogy ezt az optimizmust a polgárság vezéreiből csak tettetik. Hangulatkeltés a célja, amely a gazdaságtudomány legújabb sütetű bölcsei szerint a konjunkturának ugyan csak egyik előfeltétele. Megváltozott a világ sora. Most már nem a profittermelés sima menete csalja a tőkés arcára a megelégedettség mosolyát, hanem a mosoly hozza meg a zavartalan profittermelés lehetőségét. Boldogok, kik a tények ellenére is hisznek. Mert a tények mást mutatnak. Így pl. 1934 első 10 hónapjában mintegy 115 gyár üzemének beszüntetésére kértek engedélyt. A szénbányák egy tervet dolgoztak ki, amely szerint

tizezernél több bányászt akarnak a „mezőgazdasághoz visszavezetni“. A „szociálista“ pártok a 40 órás munkahét bevezetéséről szóló törvényjavaslaton dolgoznak. A költségvetésben újabb százmilliókat irányoznak elő a veszteséggel dolgozó bankok és iparvállalatok támogatására. Olyan jelenségek ezek, melyek nem a kibontakozó konjunkturát jellemzik, hanem a válság újabb elmélyülésének előjelei, mint dr. Navrátil az erősen konzervatív Narodna Politika-ban írja: „maga a válság a legérthetőbben mutatja meg a kivezető utat és ez az alkalmazkodás az új, szerényebb viszonyokhoz.“ A nehézség ott kezdődik, hogy ezek a megváltozott „szerényebb“ viszonyok sem állandóak. Egyre gyakrabban változnak meg és egyre szerényebbek lesznek.

Nagyon szembeütően jut kifejezésre ez a pesszimizmus a köztársaság 1935. évi költségvetésében is. Mi sem természetesebb, minthogy ennek aktív volta csak álom. Az adók normális fizetésének fikciójára van alapítva. Így szükségszerűen tényleges deficithez vezet, amelyet külföldi kölcsönökkel egyenlítenek ki. Ugyanez volt a helyzet ebben az esztendőben is, amikor az aktív költségvetés az államadóságoknak 600 millión reülű növekedését vont maga után. A jövő évi budget újabb „takarékoskodást“ jelent a kulturális kiadásokban, míg az államapparátus és a hadsereg tételei ismét jelentősen emelkedtek. Egyedül az iskolaügynél 90 milliót tesz ki a „megtakarítás“. További milliókkal csökkentették az iskolaépítési alapot, a különböző népjóléti intézmények, kórházak stb. dotálását. Míg pl. tankönyvek kiadására 1931-ben még 145 ezer cs. k.-át irányoztak elő, a jelen évben ez a tétel csak 12.000 cs. k.-val szerepel. Ezzel szemben a tandíjakból bevenni szándékozott összeget többszöröse emelték. Így a középiskolások tandíja a múlt évi 9.836.500 cs. k. helyett 45.534.600 cs. k.-val van előirányozva. A felsőiskolák tandíja az 1930. évi költségvetésben 5.136.852 cs. k.-val szerepelt, az 1935. évben már 12.967.200 cs. k.-val. Nyilvánvaló, hogy a tandíjemelés a kulturhatatlanlás egy nagyon fontos momentuma és a vagyontalan néprétegeket teljesen elzárja a továbbképző iskolák látogatásától.

\*

Az 1934. esztendő statisztikai adatai egyöntetűen amellet szólnak, hogy a munkabérek nagyarányu leszállítása, az egyes munkásra eső munkateljesítmény fokozása, a cs. k. értékének leszállítása, a gabonamopolium és az autárkiás vámpolitika Csehszlovákiában sem segítették túl a kapitalizmust a válságon. Csak a fogyasztás további zsugorodását hozták meg. Tovább szűkítették azt a talajt, amelyen az új konjunkturának kellene kibontakoznia. Csak az elentéteket mélyítették ki. Nagy társadalmi megrázkódtatásoknak vetették meg az ágát ott, ahol a társadalmi demagógia minden eszközzel közelebb szeretnék csalogatni egymáshoz az osztályokat. Csak a cseh ipmeriálizmus nemzetközi ellentéteit élezték ki. A valamelyest megnövekedett termelés új piacok szerzésére hajtja és ezzel végső eredményben tovább mélyíti ellemondásait.

**HOL A BOLDOGSÁG MOSTANÁBAN?** „Boldogok azok, akik a hadseregszállítóknak, a lőszergyárosoknak, az ordító politikusoknak, a háborús akarat e végrehajtó közegeiben és emeltyüiben látják a háború okát és nem a lelkek mélyén szunnyadó pusztító ösztönökben.“ (Kosztolányi Dezső: *Mit tegyen az író a háborúval szemben?* Nyugat, 1934. dec. 1—16. 556. o.)